

KAVRAMSAL VE TARİHSEL YÖNLERİ İLE KÜRESELLEŞME

Zeki KARTAL
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Bumakalede öncelikle, küreselleşmeyi kavram olarak algılamak ve tarihsel sürecini tanımak, amaç edinildi. Dolayısıyla çalışmanın kapsamı küreselleşmenin kavramsal ve tarihsel boyutlarıyla sınırlandı. “Küreselleşme kavramı nedir, somut bir olgu mu, yoksa soyut bir kavram mıdır?”; “Küreselleşmenin tarihsel boyutu nedir, yeni bir olgu mu, yoksa değişik tarihsel dönemlerde farklı niteliklerde var olan bir olgu mudur?” Bu ve benzeri sorulara cevap verebilmek için niteliksel olarak konuyu anlamaya ve açıklamaya yönelik bir yöntem seçildi. Konuya ilişkin yaşayan ve yaşamayan sosyal bilimcilerin eserlerinden, ayrıca da günlük gazete ve süreli yayınlardan faydalandı. Araştırma sonuçları gösterdi ki, milli devletler ve uluslararası anlaşmalar yolu ile çözülemeyen bir demet toplumsal problem veri olarak alındığında, bu problemlerin dünya çapında çözülmeye çalışılması küreselleşmeyi neo-liberal bir proje olarak ortaya çıkarmıştır. Kapitalizm veri olarak alındığında, küreselleşmenin onun karakteristik bir özelliği olduğu görülmüştür. Emperyalizm veri olarak değerlendirildiğinde, küreselleşmenin farklı şekillerde algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Tarihsel veriler incelendiğinde ise küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı değişik dönemlerde farklı niteliklerle ortaya çıkan ve herkesi etkileyen bir olgu olduğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Küreselleşme, Kapitalizm, Emperyalizm, Dünya Sistemi

THE HISTORICAL AND CONCEPTUAL DIMENSIONS OF GLOBALIZATION

Zeki KARTAL
Eskişehir Osmangazi University

With This article, before all else, aimed at acknowledging and perceiving globalization concept in a historical perspective. Therefore, the content of the study was limited with conceptual and historical dimensions. The research chose a qualitative design to understand and explain the subject to be able to answer questions like ones stated above. The data was collected from works of social scientist, alive or death, and daily newspapers. Given some social problems that were not addressed by nation states and international agreements, globalization appeared as a Neo-Liberal project to provide solutions. When Capitalism considered, the research found that globalization was a characteristic feature of Capitalism. When imperialism considered, the results indicated that globalization were perceived in different forms. Finally, when historical data examined, it was concluded that ryglobalization was not a new phenomenon but a fact that existed different qualities influencing eve body at various periods of time.

KEYWORDS

Globalization, Capitalism, Imperialism, World System

1. GİRİŞ

Küreselleşme 80'li yıllardan itibaren, özellikle de 1989 yılında totaliter rejimlerin yıkılmasından sonra "sihirli" bir kavram olarak sosyal bilimcilerin, medyanın ve siyasetçilerin dilinden düşmemektedir. Aleyhte veya lehte herkes kendi pozisyonunu güçlendirmek için bir kanıt olarak bu "sihirli" kavrama başvurmakta ve ondan farklı şeyler anlamaktadır. Buradan hareketle gerek medya haberlerinin gerekse siyasi pozisyonların arka planlarını anlamak, onları eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmek için küreselleşmeyi kavramsal ve tarihsel boyutuyla incelemek son derece önem kazanmaktadır.

Bu çalışma öncelikle kavram olarak küreselleşmeyi anlamayı amaçlamaktadır: "Küreselleşme kavramı nedir, somut bir olgu mu yoksa soyut bir kavram mıdır?" Diğer yandan küreselleşme yaklaşık son çeyrek yüzyıldır popüler olarak ekonomik, akademik, siyasi, kültürel ve sosyal jargonda kullanıldığından dolayı güncel bir olgu olarak algılanabilmektedir. Bu nedenle çalışmanın bir diğer amacı da küreselleşmenin tarihsel boyutunu ortaya koymaktır: "Küreselleşmenin tarihsel boyutu nedir, yeni bir şey mi, yoksa değişik tarihsel dönemlerde farklı niteliklerle var olan bir olgu mudur?" İki grupta toplanabilecek yukarıdaki ve benzeri sorulara küreselleşmenin kavramsal ve tarihsel boyutları etrafında cevap aramak bu makalenin çerçevesini oluşturmaktadır.

Sorulara cevap bulunabilmesi için niteliksel olarak konuyu anlamaya ve açıklamaya yönelik bir metot seçilmiştir. Buna göre yaşayan ve yaşamayan sosyal bilimcilerin eserlerinden ayrıca da günlük gazete ve süreli yayınlardan faydalanılmaktadır.

Çalışmada birinci başlık altında küreselleşmenin kavramsal boyutu ele alınmaktadır. İkinci başlıkta ise küreselleşmenin tarihsel boyutu incelenmektedir. Birinci ve ikinci başlıklar altında tartışılan konuların ortaya koyduğu bulgular sonuç bölümünde değerlendirilerek küreselleşmenin ve gelişmekte olan ülkelerin geleceğine dair öngörülerde bulunmaktadır.

2. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Geçmişte milli devletin toplumsal bir proje olarak ortaya çıkışı, tarihin meydan okuyuşuna karşı inandırıcı bir cevap, aynı zamanda da toplumsal uyumun çözülmekte olan eski modern biçimleri için işlevsel bir karşılık olarak görülmektedir. Bugün de benzeri bir meydan okuyuşun önünde durulmaktadır. Ticaretin, iletişimin, ekonomik üretim ve finansmanın, teknoloji ve silah transferinin, her şeyden önce ekolojik ve askeri risklerin küreselleştirilmesi dolayısıyla içinde yaşanılan zamanda çok sayıda problemle karşı karşıya gelinilmektedir.

Bütün bu karşı karşıya kalınan problemler, artık ne milli devlet çerçevesinde, ne de şimdiye kadar alışılmış devletlerarası anlaşmalar yoluyla çözülebilmektedir (Habermas, 1996, 129).

Fakat küreselleşme kavramından tam olarak ne anlaşıldığı her zaman açık ve net değildir. Küreselleşmenin kendi içerisinde bir değişim ve dönüşüme uğradığını var saymak da mümkün gözükmektedir: Daha XIX. yy sonlarında küreselleşmiş bir ekonominin varlığı tespit edilmektedir. Fakat o dönemdeki küreselleşmenin ticarete ilişkin olduğu da teslim edilmelidir. Bugünkü küreselleşmenin ise üretime ilişkin ve koşulların da o zamaninkinden farklı olduğu konusunda herkes hemfikir gözükmektedir. Aynı şekilde aşağıda da bir mutabakat oluşmaktadır: Günümüzde geleceğin sektörlerinin yeraltı zenginliklerine ihtiyaçları olmamaktadır ve firmalar finansmanlarını dünyanın her tarafında, bankalardan ve borsalardan sağlayabilmektedirler (Der Spiegel, 1996, 39).

Öte yandan küreselleşme kavramı birileri için kapitalizmin maskesini düşürmeye yarayan ve böylece onun bozuk çehresini ortaya koyan güzel bir fırsat olarak sayılırken, diğerleri içinse kendileri açısından günümüzdeki ekonomik sürecin gelişmesini sağlayan kaçınılmaz bir zorunluluğun meşruiyeti olarak görülmektedir. Tüm gözlemlerin sonunda aşağı yukarı aciz bir öfke hissedilmektedir. Zira küreselleşme öncesi zamana geri dönmeyi vadeden savunma stratejilerini açıkçası kimse geliştirmeyi başaramamaktadır. Küreselleşme bugün bir hayalet gibi ortada dolmaktadır. Onun zararlı etkilerini herkes hissetmekte fakat ona karşı bir şey yapılamamaktadır (Maier ve Mannhardt, Süddeutsche Zeitung, 01.02.1997).

Modernizm özünde küreselleşmeyi hedeflemektedir. Bu da kendisini özellikle modern kurumların temel özelliklerinde göstermektedir. Bu özelliklerden belirgin olanları arasında öncelikle geleneksel olanı yok etmek ve sahip olmak isteği sayılabilmektedir (Giddens, 1995, 84).

Küreselleşme kavramı dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması anlamında da tanımlanabilir. Bu biçimde mekânsal olarak birbirlerinden çok uzak olan bölgeler birbirleriyle bağlantı kurabilmektedirler. Böylece herhangi bir yerdeki hadise kilometrelerce uzaklıkta başka bir yerde cereyan eden bir olaydan, süreçten etkilenebilmekte veya onlar tarafından şekillendirilebilmekte, ya da bunun tam tersi de geçerli olabilmektedir (Giddens, 1995, 85).

Küreselleşme şartları altında milli devletlerin hayatın büyük problemlerini çözmek konusunda çok küçük, küçük problemlerini çözmek içinse çok büyük kaldıkları söylenebilir (Bell, 1987). Literatür incelendiğinde az sayıda yazar dışında küreselleşme kavramını açıklamada eğilimsel olarak birbirlerinden farklı olan ve ayrı gelişen iki alan ortaya çıkmaktadır: Birinci alan uluslararası ilişkiler çerçevesindeki literatürü, ikinci alan ise “dünya sistemi”nin teorileri üzerine olan çalışmaları kapsamaktadır (Giddens, 1995, 87).

2.1. Kapitalizmin Karakteristik Özelliği Olarak Küreselleşme

Küreselleşme, Kapitalizmin karakteristik bir özelliği olarak da değerlendirilebilmektedir. Kapitalizm, “kapitalist üretim biçimini” dünya çapında başarılı bir şekilde gerçekleştirirken, sürekli küreselleşme eğilimi göstermiştir. Bu küreselleşme süreci daha önce K. Marks ve F. Engels tarafından ifade edilmişti. Yazarlara göre burjuvazi tarihte çok yüksek bir devrimci rol oynamaktadır. Burjuvazi yaklaşık yüz yıllık sınıf iktidarlığında kendinden önceki tüm kuşaklardan daha kütleli ve devasal bir şekilde üretici güçleri geliştirmeyi başarmıştı. Bunun sonucu olarak doğa güçleri kontrol altına alındı; makineler geliştirildi; kimya, tarım ve endüstriye uygulandı; buharlı gemiler yapıldı; demiryolları döşendi; elektrikli telgraf uygulamaya kondu; dünyanın tüm parçaları tarıma elverişli hale getirildi; nehirler gemilerin yüzdürülmesine elverişli duruma getirildi ve tarımsal nüfus topraktan koparıldı (Marks ve Engels, 1972, 64). Öyle ki, üretimdeki sürekli devrim, toplumsal bünyedeki daimi sarsıntı, sonsuz istikrarsızlık ve hareket burjuvaziyi betimlemekteydi. Burjuvazinin takdire şayan görüş ve tasavvurunun yol açıcılığı ile tüm eski ve sağlam toplumsal ilişkiler çözülmüştü. Daha kemikleşmeden yeni oluşan toplumsal ilişkiler işeşmişti (Marks ve Engels, 1972, 64). Burjuvazinin kendi ürünleri için sürekli genişleyen bir pazara ihtiyacı vardı. Bu durum burjuvaziye tüm dünyada dolaştırmaktaydı. O, büyük bir esefle muhafazakârların ayaklarının altından sanayinin ulusal toprağını çekmişti. Eski ulusal sanayileri yok etmişti, yeni sanayiler eskilerini kenara itmişti. Yeni sanayilerin uygulanması tüm “medenileşmemiş uluslar” için yaşamsal bir sorun olmaktadır. Çünkü yeni sanayi artık yerli hammaddeyi değil, dünyanın en uzak yörelerine ait olan hammaddeleri işlemekteydi. Bunların fabrikasyon ürünleri yalnızca ülke içinde değil, aynı zamanda tüm dünyada tüketilmekteydi (Marks ve Engels, 1972, 64). Burjuvazi tüm üretim araçlarını çok hızlı bir şekilde iyileştirmekle, iletişimi sonsuz bir şekilde kolaylaştırmakla tüm ulusları hatta “barbar ulusları” bile “medeniyete” cezb etmekteydi. Burjuvazinin ürettiği malların ucuzluğu “ağır topa” benzemektedir. Onunla tüm “Çin duvarlarını yerle bir etmişti” ve böylece burjuvazi “çökmek istemeyen” tüm ulusları kendi üretim biçimini benimsemeye ve adı geçen “medeniyeti” öğrenmeye zorlamıştı (Marks ve Engels, 1972, 64).

2.2. Emperyalizmin Yeni İmajı Olarak Küreselleşme

Küreselleşme emperyalizmin yeni imaj biçimi olarak da görülmektedir. Almanya’daki haftalık “der Spiegel” dergisinin bir yazısında küreselleşmeyi “emperyalizmin yeni bir imaj biçimi” olarak değerlendiren görüşlerle bu görüşlerin aksini savunanlar ele alınmaktadır. Küreselleşmeyi “emperyalizmin yeni imaj biçimi” olarak değerlendirenlere göre kolonicilik henüz sona ermemiş, o günümüzde küreselleşmenin arkasına gizlenmektedir. Bu düşüncüyü kim takip ederse onun için tüm ekonomik olaylar bir korku senaryosuna dönüşmektedir. Az sayıdaki küresel şirketler çok uzaklara hükmetmektedirler. Bunlar çok düşük ücret ve vergi, geniş

sübvansiyonlar ve çok az yükümlülük talep etmektedirler.

Yukarıdaki görüşü eleştirenler ise bunun tam aksi bir iddiada da bulunmaktadır. Bunlar küreselleşmenin eski sol hayalleri ve rüyaları gerçekleştirdiğini düşünmektedirler. Zira sol, geçmişte kuzeyin (Zengin ülkeler) güneyin (Fakir ülkeler) sırtından zenginleştiğine teessüf etmekteydi. Oysa bu gün sol, küresel rekabetin yoksul ülkelere, dünya ticaretinin nimetlerinden faydalanma olanağı, tanıyor görüşünde. Yine bu bakış açısına göre küreselleşme birçok ülkeye “gelişmekte olan ülkeler” statüsünden “sanayileşmiş ülkeler” statüsüne geçme şansı vermektedir. Bugün uluslararası “High-Tech-Konzerne” (ileri derecede uzmanlaşmış ve üstün teknolojiyi sanayi birlikleri) Hindistan Bangalore’sinde “software” (yazılım) geliştirmektedirler. Her ne kadar Hindistanlı Amerika’daki meslektaşından daha az kazanmakta ve sosyal güvenceleri fiilen mevcut değilse de bu şekilde kalifiye işyerleri oluşmakta ve ülkenin refahı artmaktadır.

Fakat “der Spiegel” küreselleşmenin yatırımcılara ve vurgunculara (spekülatörlere) karşı yeni bağımlılıklar yarattığı düşüncesinde, özellikle de zayıf ülkeler bunların eline düşmüş bulunmaktadır. Dizginlenmemiş bir küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler için ne kadar tehlikeli olabileceğini Asya krizi göstermektedir (Der Spiegel, 1998, 47).

2.3. Küreselleşmenin Zorlayıcı Karakteri

Küreselleşmenin zorlayıcı karakterleri üzerine de tartışmalar yapılmaktadır. Küreselleşme üzerine yapılan politik ve bilimsel tartışmalardaki heyecan alanı iki uç pozisyon tarafından sınırlanmaktadır (Bieling, 1997).

a) Bu tartışmanın bir tarafında küreselleşmeyi maddi bir dış zorlama olarak anlayan ve bundan kimsenin kaçamayacağı tezini savunan yazarlar bulunmaktadır. Bu anlamda küreselleşme hızlı, fakat politik olarak değişmez bir zamanı işaretlemektedir ki, milli devletler ya buna uyum gösterecekler ve boyun eğecekler, ya da başarısız bir uyumun yani zayıf bir uluslararası rekabet yeteneğinin sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaklardır. Bu görüş tarzı yalnızca neo-liberal “rekabet fetişistlerinde” hâkim olmamaktadır ki neo-liberaller rekabetçi ve siyasal olan yapısal uyum programlarının başarısını baştan sona açıklamak için ekonominin raydan çıkmasını tarihsel önemde hayırlı bir iş olarak methetmektedirler. Bunlara örnek olarak Alman İktisat Enstitüsü veya Dünya Ekonomisi Enstitüsü verilmektedir. Ekolojik yıkım ve artan yoksulluklar gibi nedenlerle dünyanın sonunun geldiğini anlatmaya çalışan sol da (linke Apokalyptiker), milli ekonomi karşısında bağımsızlaşan bundan dolayı daha da güçlenen küresel kapitalizmi bazen kabul etme eğilimindedir. Fakat küresel kapitalizmin de her derde deva olmadığı, ciddi iç çelişkilere sahip olduğu, bunun dışında en fazla bazı pazar boşluklarına izin verdiği söylenmektedir. (Narr ve Schubert, 1994; Koch, 1995; Bieling, 1997, 2).

Argümanların esas dayanak noktasını sınır ötesi ekonomik işlemlerin artan önemi oluşturmaktadır (Bu gerek neo-liberal rekabetçi programlar ve gerekse de solun apokaliptik eleştirileri açısından böyle olmaktadır). “Maddi zorlama tezi” küresel ekonomi ile milli politika arasındaki ilişkilerin niteliksel olarak değiştiğini varsaymaktadır. 80’li yılların başından beri doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası sermaye hareketleri yalnızca sıçramalı bir şekilde artmakla kalmayıp, aynı zamanda kurumsal ve hukuki yapıyı, tabiri caizse alternatifsiz olarak, iktisadi tasarruf ve iktisadi yönetmeliğin her şeye sirayet eden mantığına zorlamaktadır (Bieling, 1997, 2).

b) Küreselleşme tartışmalarının diğer bir tarafını ise küreselleşme kavramını içi boş bir şifre, daha doğrusu bir “mit” olarak gösteren pozisyonlar oluşturmaktadır (Kratke, 1997; Heise ve Küchle, 1996, 237). Bunlardan iki tanesi önemli görünmektedir: 1) Bu pozisyonlardan birincisine göre, yeniden küresel kapitalist üretime sıçrayış tartışmalı bulunmaktadır. Bu bağlamda dünya ekonomisinin 1913’ten önceki bütünleşmesi aşağı yukarı bugünkü küreselleşmenin düzeyine denk düşmektedir. Küresel sermaye hareketlerinin ve doğrudan yatırımların kendi dinamikleri, değişime zorlamamakta veya bu değişimi talep etmemektedirler. Bunlar öncelikle ticari ve mali faaliyetlere yoğunlaşmakta, hiçbir durumda öncelikle üretimin gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasını ima etmemektedirler (Bieling, 1997, 2). Direkt yatırımların ve ticaret hacimlerinin önem arz eden büyüklüklerinin gayri safi hâsılaya veya gayri safi yurtiçi hâsılaya olan oranları tetkik edildiğinde, pazarların küreselleşmesinde yavaş ve göreceli olarak devamlılık arz eden bir süreç gözlenmektedir. Ne uluslararası ticaret alanında, ne de sermaye hareketlerinde ve iş gücü göçlerinde öyle mübalağalı oluşan bir küresel itiş görülmektedir. Bundan dolayı ülke ekonomilerinin bir bütün olarak bugünkü küreselleşmeden dolayı bundan 20 yıl öncesine göre daha niteliksel ve tamamen başka bir alanda bulunduğu söylenilmemektedir. (Trabold, 1997, 160).

Sanayi devriminden bu yana geriye doğru ekonomik gelişme trendine bir göz atıldığında; kapitalist toplumsal biçimlenmenin (formasyonun) kendisini, sürekli hızlı bir teknolojik gelişmenin, eşitsiz de olsa daimi bir ekonomik büyümenin ve artan bir küreselleşmenin tarihi olarak ortaya koyduğu görülmektedir. Kapitalist toplum, artan karmaşıklıkta dünya çapında bir iş bölümünün aynı zamanda dünya ekonomisinin tek tek ve birbirinden bağımsız ekonomilerini küresel bir sisteme bağlayan mübadele ilişkilerinin ve sürekli yoğunlaşan mal akımlarının bir tarihi olarak görülmektedir (Hobsbawm, 1995, 118).

2) Diğer kanıt (argüman) ise her şeyden önce “üretim yeri” tartışmalarının ideolojik içeriğine karşı yönelmektedir. Buna göre deneye dayalı (ampirik) veriler -yani gerçek “üretim yeri” değiştirmelerinin sayıları- göstermektedir ki, gerek küreselleşme retoriğinin gerekse farz edilen yapısal değişikliklerin ve “maddi zorlamaların” arkasında çoğunlukla politik olarak motive olmuş, neo-liberal risk ve tehlike ifade eden tavır ve hareketler saklı bulunmaktadır

(Bieling, 1997, 7).

Küreselleşme eğilimlerini ciddiye almaktan kaçınmanın arkasında teorik bir paradigmanın (değerler dizisi) kurtarılması gerekliliğinin yattığı söylenmektedir: Kurtarılmak istenen paradigma, ekonomik sürece milli bakış tarzı olmaktadır. Ekonomik sürecin söz konusu disiplin (milli bakış tarzı) için yaratıcı olduğu; bu disiplinin de ekonomik süreç ile bilimsel olarak uğraştığı ve Almanya gibi bir batı ülkesinde hala “Volkswirtschaftslehre” (milli ekonomi) olarak adlandırıldığı ifade edilmektedir (Mahnkopf, 1997, 218).

İki uç pozisyon da istatistiklerle ilişkilendirildiğinde ikisinden de biraz bir şeyler alınacağına haklı nedenleri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte politik ve ekonomik aydınlanma sürecinin bu yolla ileriye taşınmayacağı ifade edilmektedir. Demek ki küreselleşme tartışmalarındaki ana problem, ekonomik verilerin doğru yorumlanmasından çok bunların analizlerinde kabul edilen perspektifte ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı hem “mit” hem de “maddi zorlama” tezlerinin sorunlu olduğu dile getirilmektedir.

İki görüş tarzında da şüpheli, daha doğrusu eskimiş bir temel varsayım kendisini yeniden üretmektedir. Bu günümüzdeki dönüşüm (transformasyon) sürecinin sosyal ve politik karakterini anlamayı engellemektedir: Ekonomik yapılar ve politik davranışlar çok sert bir şekilde karşı karşıya gelmekte, başka bir ifade ile dünya pazarı ve milli devlet olarak ikiye bölünmektedir.

Bu durumda “mit tezi” sosyal, politik ve kurumsal köklü değişimler bağlamında kapitalist yeniden üretimin küresel niteliğinin tamamen ortaya çıktığını fark edemezken, “maddi zorlama tezi” de bu yeni niteliği yalnızca yapısal veya sistematik alanda dikkate almakta, toplumsal mücadelelerin ve politik kararların bir sonucu olarak değerlendirmemektedir. Başka bir ifade ile küreselleşme, ne dış faktörlerin aşırı bir şekilde maddi zorlaması ne de iç faktörlerin oluşturduğu politik bir şehir efsanesidir. Sadece 80’li yıllardan itibaren çeşitli varyasyonları ve gerginlikleriyle dünya çapında uygulanan neo-liberal politik projelerin bir unsuru ve sonucudur (Bieling, 1997, 3).

Yukarda küreselleşme kavramının nasıl algılandığı, bunun arka planı ve çeşitli pozisyonlar açısından ele alınışı incelendikten sonra günümüzün daha iyi anlaşılabilmesi için konunun tarihsel boyutunu da tetkik etmek, küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını; dönemsel niteliklerini; dinamiklerini ve aktörlerini tespit etmek açısından, önem arz etmektedir.

3. KÜRESELLEŞMENİN TARİHÇESİ

Dünya sisteminin milattan önce birinci binyıldan beri mevcut olduğu söylenmektedir. Sosyal bilimciler milattan önce ilk binyıldan bu yana

birkaç yüzyıllık uzun ekonomik ve hegemonik devrelere atıfta bulunmakta ve dünya sistemine benzer bir şeyin modern kapitalizmin ortaya çıkışından çok önce, medeniyetin Akdeniz'in doğusunda oluşmasından önce var olduğunu ileri sürmektedirler. Bilim insanları, eğer böyle olmasaydı, döngüsel hareketlerin zaman ve mekân unsurlarını aşarak günümüzdeki varlıklarını sürdürmelerinin mümkün olamayacağı tespitini yapmaktadırlar. Dünya sistemindeki iniş ve çıkışların nedenleri şüphesiz ticari ilişkilere ve askeri fetihlere bağlanmaktadır. Bunlar o zaman ki "uzun dalgaları" genişleterek dünya sistemine uyumu (entegrasyonu) sağlamaktaydı. Doğrusu küresel bütünleşmenin bu biçimi çok etkili olmamaktaydı ve toplumsal üretimle, toplumsal yaşam biçimiyle ilgilenmeden esas itibarıyla mal dolaşımı alanında kalmakta olduğu ayrıca politik yüzeysellikte ısrar ettiği söylenmektedir. Bu dönemdeki küreselleşmede belirleyici olanın dünya sisteminin standardının değil de özellikle idari merkezlerdeki yaşam tarzının olduğu vurgulanmaktadır (Altvater ve Mahnkopf, 1996, 21).

Keşif yolculuklarından sonra dünya sistemi yeni bir nitelik kazanmaktadır: Büyük keşiflerden sonra dünya pazarına uyum (entegrasyon) özel bir üretim ve yaşam tarzına tabi olmak anlamına da gelmektedir. Kapitalist toplumsal biçimlenmede (formasyonda), küresel dolaşım zincirine entegre olunmada veya askeri fetihlerde, toplumsal biçimi değiştirme talepleri de yükselmektedir. Sermaye kavramı altında her şeyi reel olarak toplamak, işi ve iş ilişkilerini; tekniği ve teknik yeniliğin biçimlerini; doğayı ve toplum doğa ilişkilerini; siyaseti ve siyaset ekonomi ilişkilerini; bunların kültüre, sanata ve estetiğe radikal etkilerini tamamen ve sessizce değiştirmektedir (Altvater ve Mahnkopf, 1996, 21).

Kapitalizm doğası gereği, kendi iç dinamiğine göre her zaman küresel olmaktadır. Girdiği yerde gelenekselliği, aileyi ve oluşmuş bağları yok etmekte, sosyal ve kültürel mekânları yalnızca üretim tesislerine dönüştürmektedir. Toplumu ve onun kaderini kendi konjonktürel inişlerine ve çıkışlarına bağlamaya zorlamaktadır (Engler, 1997).

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki küreselleşmede, ekonominin küreselleşmesinin derecesi hakkında bir düşünceye sahip olabilmek için dış ticaret göstergelerinin ve sermayenin uluslararası hareketini ele almak yerinde bir yaklaşım olmaktadır. Rakamsal verilere bakıldığında, göreceli olarak dünya üretimi ve aktüel küreselleşme derecesinin XIX. yy başları ile XX. yy sonları arasındaki küreselleşmeden daha yüksek olmadığı görülmektedir. I. Dünya savaşından önce doğrudan yabancı yatırımlar dünya üretiminin yaklaşık % 9'unu oluştururken, 1991 yılında bu payın % 8,5 civarlarında olduğu tespit edilmektedir. 1994 yılında Almanya, Fransa ve İngiltere'de dış ticaretin milli gelire göre payı 1913 yılında oluşan rakamlarla benzerlik göstermektedir. Aynı dönemde rakamlar Japonya'da daha düşük, Birleşik Amerika'da ise daha yüksek gözükmektedir.

Eğer dünya daha önce ekonomik küreselleşmenin belirli bir derecesine günümüzdekine benzer bir şekilde ulaştıysa, bunu gelişmiş bir korumacılığın

yapıldığı ve dünya çapında sermaye hareketlerinin kontrol edildiği bir dönemin sonunda dışarıya açılarak gerçekleştirilmektedir. Bu dönem yaklaşık 30 yıl yani 1945'e kadar devam etmekte ve iki dünya savaşını kapsamaktadır (Zaldívar, 1997).

Altvater ve Mahnkopf'a göre Birinci Dünya savaşından önce oluşan faktör hareketliliği ve ticaretin küreselleşmesi 1945 sonrası ile karşılaştırıldığında aşağıdaki eğilimsel sonuç ortaya çıkmaktadır: Dünya ticareti 1950 de % 7'den 1970 de % 12'ye; 1993'de de % 17'ye yükselmektedir. OECD ülkelerinin dış ticaret payı 1960 da % 12,5'dan 1990 da % 18,6'ya, Amerika'da ise % 4,7'den % 11,4'e bir artış kaydetmektedir. Eğer benzeri bir yüksek ihracat miktarına dünyada 1. Dünya Savaşı'ndan önce ulaşıldığı göz önünde bulundurulursa, bu artış etkileyici olmakta ancak bunun çok da mübalağalı olmadığı görülmektedir. Dünya ticaretinin yanında doğrudan yatırımlar ve uluslararası göç hareketleri de göz önüne alındığında, günümüzdeki yani İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki küreselleşme eğilimi imparatorluk (imperial) çağındaki liberalizmle, özellikle 1870'li yıllardan 1. dünya savaşına kadar olan parlak dönem ile karşılaştırıldığında oldukça küçük kalmaktadır (Altvater ve Mahnkopf, 1996, 19).

İkinci Dünya savaşının bitiminden sonra küreselleşme artma eğilimi içerisine girmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi ekonomik küreselleşmenin ulaştığı seyri tespit edebilmek için dış ticaret göstergelerini ve uluslararası sermaye hareketlerini veri olarak almak gerekmektedir. Rakamlara göre göstergeler son zamanlarda kuvvetli bir şekilde yükselme göstermektedir. Bu da küreselleşmenin büyüdüğü anlamına gelmektedir (Zaldívar, 1997).

XX. yy boyunca ekonominin dünya çapında uluslar arasılaşmasının itici gücü uluslar üstü (transnasyonel) şirketler olmuştur. Uluslar üstü şirketler ulusal devletlerdeki yönetim (regülasyon) politikalarının ölçülü bir koordinasyonunu talep ederlerken, devlet yapılarının ve uluslararası yapıların her türlü güçlendirilmesine karşı çıkmışlardır.

Gerçekten de uluslararası girişimci gruplar tarafından oluşturulmuş uluslararası sermayenin gelişmesi, ulusal korumacı yönetim (regülasyon) varlığının bir sonucu olmaktadır. Yalnızca gümrüklerle değil aynı zamanda ulusal teşvikler ve bilimsel yeniliklerin emniyet altına alınması ile de uluslararası sermaye geliştirilmektedir. Uluslararası sermaye ulusal devletlerin yabancı sermayeye karşı asgari muamele prensiplerini hayata geçirdikten sonra ulusal devletlerin en sadık ve cesur savunucuları olmaktadır. Gerçekten de bunların yetenekleri, devletlerarası politik ve ekonomik farklılıkları kendi rekabet avantajları haline getirmektedir (Picciotto, 1993, 35).

4.SONUÇ

Günümüzdeki küreselleşme kavramı milli devletlerin sınırları içerisinde ve devletler arası anlaşmalar yolu ile çözülemeyen problemlerin (ekonomik üretim ve finansman, ticaret hacminin artırılması, iletişimin yaygınlaştırılması, teknoloji ve silah transferi, çevrebilimsel (ekolojik) ve askeri risklerin artması gibi) dünya çapında çözümlenmeye çalışılması çabaları olarak ortaya çıktı. Küreselleşmenin kendi içerisinde değişime ve dönüşüme uğrayan dinamik bir olgu olarak görülmesi olanaklıydı. Kimine göre kapitalizmin maskesini düşürüyordu, kimine göre ise ekonomik sürecin gelişmesini sağlıyordu. Somut anlamda etkilerini herkes hissetmekteydi, soyut anlamda ise hayalet gibi dolaştığı için ona karşı kimse bir şey yapamamaktaydı. Geleneksel olanı yok etmek ve her şeye sahip olmak onun belirgin özellikleri arasında bulunmaktaydı. Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde küreselleşme kavramı dünya çapında ekonomik, politik, sosyal ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması anlamında tanımlandı.

Tarihe bakıldığında burjuvazi devrimci bir rol oynadı ve üretici güçleri geliştirmeyi başardı. Ürettiği malların ucuzluğu ile tüm dünyayı fethetti. Yıkılmak istemeyen tüm devletleri, kendi üretim biçimini benimsemeye ve sanayi medeniyetini öğrenmeye zorladı. Bu şekilde kapitalizm “kapitalist üretim biçimini” dünya çapında başarılı bir şekilde gerçekleştirdi ve sürekli küreselleşme eğiliminin de oldu. Buradan hareketle küreselleşme kapitalizmin karakteristik bir özelliği olarak da değerlendirildi.

Bazı kesimlere göre sömürgecilik günümüzde küreselleşmenin arkasına gizlendi ve sona ermedi. Bu düşünceden hareketle küresel şirketlerin faaliyetleri dolayısıyla da küreselleşme emperyalizmin yeni bir biçimi olarak da algılandı. Fakat yukarıdaki görüşün aksine geçmişte zengin ülkelerin fakirlerin sırtından geçindiğine inanan bazı sol kesimler bugün küreselleşmenin yoksul ülkelere dünya ticaretinin nimetlerinden faydalanma şansı tanıdığı görüşündeler.

Küreselleşme tartışmalarındaki “maddi zorlama“ ile “mit” tezlerinin sorunlu olduğu görüldü. Bu bağlamda küreselleşme ne aşırı bir dış “maddi zorlama” ne de sipariş olarak verilmiş bir halk öyküsü olduğu ortaya çıktı. O sadece yaklaşık son çeyrek asırda değişimleri ve gerginlikleriyle dünya çapında uygulanan neo-liberal siyasal-ekonomik projelerin bir unsuru ve sonucu olarak ortaya çıktı.

Küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı, konuyla ilgili sosyal bilimciler tarafından ortaya kondu. Modern kapitalizm öncesi dönemlerden daha da geriye gidildiğinde milattan önce birinci bin yıldan itibaren küreselleşmenin başladığı tespit edildi. Bu zamandaki küreselleşmenin niteliğini ticari ilişkiler ve askeri fetihler oluşturuyordu. Küreselleşme toplumsal üretim ve hayat tarzı ile ilgili değildi. Belirleyici olan da yönetim merkezlerindeki yaşam biçimleri oluyordu.

Latin Amerika'nın keşfinden sonra küreselleşme yeni bir nitelik kazandı. Küresel bütünleşme (entegrasyon) özel bir üretim ve yaşam tarzına bağlılığı beraberinde getirdi. Sermaye kavramı altında her şeyi reel olarak bir araya getirmek, tüm toplumsal ilişkileri dönüştürdü. Kapitalist üretim ilişkileri yayılmaya başladı ve kapitalizm kendi iç dinamiğine göre sürekli küreseldi.

Birinci dünya savaşı'ndan önce 19. ve 20. yüzyıllar arasındaki dönemde dış ticaret ve sermayenin uluslararası hareket verileri temel olarak alınıp ekonominin küreselleşmesine bakıldığında, günümüzdeki küreselleşme derecesinden daha az olmadığı görüldü. Bu süreçteki küreselleşmenin niteliği ticariydi.

İkinci dünya savaşı'ndan sonara küreselleşme büyüme eğilimine girdi. Bu dönemde küreselleşmenin niteliği üretimin dünya çapında gerçekleşmesi ve ekonominin itici gücünün ulus üstü şirketler olmasıydı. Ayrıca ulus devlet yapılarının ve uluslararası yapıların ekonomi üzerindeki denetimleri azaltılarak, ekonominin siyasetten büyük ölçüde bağımsızlığı sağlandı.

Küreselleşmeyi bir dış faktör olarak değil de toplumsal ilişkilerin içinde bir olgu olarak değerlendirmek gerekmektedir. Hal böyle olunca sokaktaki bireyin, sevinçlerinden; endişelerinden; üzüntülerinden ve ihtiyaçlarından hareket ederek küreselleşmeyi kendi içinden toplumsal hayatın her alanında (ekonomik, politik, kültürel, sosyal ve çevrebilimsel olarak) sorgulama talebi doğru bir yaklaşımdır. Kapanıp sistemden kopuşu önermek akıllı bir yaklaşım değildir. Kapitalist üretim ilişkilerinin hızla yayıldığı gelişmekte olan ülkelerde küresel pazarlara katma değeri yüksek "anahtar" ürünlerle bütünleşmeyi (entegrasyonu) önermek, yüksek bir ihtimalle onları çevresel olmaktan (periferileşmekten) kurtaracaktır. Diğer taraftan küreselleşmenin geleceğine dair öngörülerde bulunmak da kehanet olarak değerlendirilmemelidir: Yukarıda bahsedilen sorgulama bireyler ve toplumlar tarafından yapılmazsa, küreselleşmenin gelecekteki sınırı "yoksul insanların ve çevrebilimin (ekolojinin) bu yükü taşıyacağı yere kadardır" demek yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

- Altvater, E. ve Mahnkopf, B.** (1996). *Grenzen der Globalisierung Ökonomie, Ekologie und Politik in der Weltgesellschaft*, Münster.
- Bell, D.** (1987). *The World and The United States 2013*, Deadalus.
- Bieling, H.J.** (1997). Globalisierung als Projekt und Prozess, *Supplement der Zeitschrift Sozialismus*, Nr. 10.
- Der Spiegel** (1996). Der Turbo- Kapitalismus Verändert die Welt, I. Teil: Allein der Markt Regiert, Nr. 39.
- Der Spiegel** (1998). Das Jahrhundert der Imperien: Auflözung der Koloniarreiche. Streifargen: Gewinn und Verlust. Globalisierung-der Neue Imperialismus, Nr. 47.
- Habermas, J.** (1996). Der europesche Nationalstaat. Zu Vergangenheit und Zukunft von Souveranitat und Staatsbürgerschaft in: Habermas, j; *Die Einbeziehung des Anderen, Studieen zur politischen Theorie*, Frankfurt a.M.
- Heise, H. ve Küche, H.** (1996). Globalisierung, Sozialkonkurenz und Europäische Integration. *Standartsicherung durch Sozialabbau*, WSI- Mitteilungen, Nr.4.
- Hobsbawm, E.** (1995). *Zeitalter der Extreme*, Münschen.
- Giddens, A.** (1995). *Konsequenzen der Moderne*, Frankfurt a.M.
- Koch, C.** (1995). *Die Gier des Markets. Die Ohnmacht des Staates im Kampf der Weltwirtschaft*, Münschen-Wien.
- Kratke, M.R, vd.**, (1997). Ökonomie ohne Standartkonkurenz- Realitat und Retorik. in: *Arbeit- Arbeit ohne Ökonomie? Entwicklungstendenzen des Kapitalmus und politische Interventionen*, Hannover.
- Mahnkopf, B.** (1997). Wie das Deusche Model (nicht) Verteidigt Werden Sollte, in: *Kadritzke, V, Unternehmens "Kulturen" unter Druck*, Berlin.
- Maier-Mannhardt, H.** (1997). "Endspiel in der Zwickmühle. Warum den Westlichen Industrienationen Kein Anderer Ausweg Bleibt, Als auf die Globalisierung der Arbeit zu setzen" *Süddeutsche Zeitung*, 1 Februar.
- Marx, K. ve Engels, F.** (1972). *Manifest der Kommunistischen Parteien*, MGW,4.Bd., Berlin.
- Narr, D.W. ve Schubert, A.** (1997). *Weltökonomie die Misere der Politik*, Frankfurt a.M.

Picciotto, S. (1993). “*Die Krise des Internationalen Staates*”, Prokla 90, März.

Technik, Trabold, H. (1997). *Globalisierung und Nationale Wirtschaftspolitik*, Jahrbuch Arbeit und Bonn.

Zaldivar, C, A. (1997). “*Globalizacion: Mirar los Antecedente*” untes, El Pais 24 Februar.